

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА И ЦЕНТРАЛНА АЗИЯ

Докторант Ярослав Валерийович Коровий¹

Резюме. Статията анализира значението на селското стопанство за икономиките в Европа и Централна Азия, като има за цел да докаже, че иновациите са особено важни за оползотворяване потенциала на сектора, което от своя страна разкрива нови възможности за неговото по-нататъшно развитие.

В хода на направеното изследване става ясно, че необходимостта да бъдат насърчавани иновациите в селскостопанския сектор е продиктувана от редица фактори, като най-значими сред тях са нарастващото потребителско търсене на продукти, нуждата от производство на екологично чисти продукти, както и необходимостта да бъдат намалени производствените разходи, да се използват рационално наличните ресурси и да се гарантира опазването на околната среда. Ето защо прилагането на иновативни технологии с цел устойчиво развитие на селското стопанство в държавите в Европа и Централна Азия се превръща във важна предпоставка за стабилното развитие на държавите в региона. Статията описва иновативните процеси, които протичат в селскостопанския сектор на националните икономики. Обект на специално внимание са параметрите на Общата селскостопанска политика на ЕС.

Ключови думи: иновации, селско стопанство, устойчиво развитие, обща факторна производителност, селскостопански иновации, Обща селскостопанска политика.

JEL: O13, Q16.

¹ Донецки национален университет „Васил Стус“, Украйна.

Увод

Иновациите имат важно значение за развитието на всички сектори на световната икономика. Благодарение на тях могат да бъдат осигурени редица предимства и по отношение на селското стопанство в Европа и Централна Азия. Това се дължи както на особеностите на преобладаващото до неотдавна екстензивно развитие на индустрията, така и на използването на остарели технологии и машини в селското стопанство. Въвеждането на иновативни технологии в аграрния сектор в страните от региона не само създава възможности за привличане на допълнителни инвестиции, но подпомага запазването на екологичния баланс, което, от своя страна, е в унисон с принципите на устойчивото развитие.

Анализ на най-новите научни изследвания и публикации.

Редица водещи учени се спират върху значението на иновативните технологии за гарантиране на продължителното развитие на селското стопанство, сред които: R. Soloshenko, N. Pozhydaieva, D. Ziukin, V. Ambrosov, M. Kropyvko, O. Datsii, M. Zubets, P. Muzyka, P. Sabluk, O. Krysalnyi, V. Trehobchuk, V. Sytnyk, O. Shubravska и др.

Въпреки някои научни постижения, които имат за цел да подпомогнат работата на селскостопанските производители, редица нетърпящи отлагане въпроси, например търсенето на нови иновативни методи за устойчиво селскостопанско развитие, остават недостатъчно добре разбрани, което предопределя темата и целта на това изследване.

Целта на изследването е да бъде направен анализ на въвеждането на иновативни технологии, които да дадат възможност за устойчиво развитие на селското стопанство в Европа и Централна Азия.

1. Теоретична обосновка на иновациите в селското стопанство

В днешните условия на икономическо развитие една от най-ярките характеристики както на икономиката като цяло, така и на селското стопанство е необходимостта от ускорен научен и технологичен прогрес, въз основа на иновативни процеси, които позволяват непрекъснато

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

осъвременяване на селскостопанското производство на базата на научни и технологични постижения. В същото време е необходимо, държавата непрекъснато да прилага подходящи политики, с които да насърчава иновативните процеси чрез финансиране от бюджета, субсидии и други форми на финансова подкрепа.

Една от основните характеристики на селското стопанство е обединяването на различни стопански отрасли (земеделие, преработваща промишленост, фуражна и микробиологична промишленост, производство на селскостопанска техника, машиностроене за леката и хранителната промишленост) в обща иновативна политика. Голямото разнообразие на отраслите, свързани със селското стопанство, несъмнено изисква развиването на единни управленски практики, чиято обща цел да бъде изпълнението на Държавната програма за храните (Samuelson and Nordhaus, 2011).

Ключови моменти в разработването и осъществяването на политика за иновации в селското стопанство е наличието на инвестиции, което е показателно за желанието и готовността на бизнес организациите на всички нива на управленската йерархия да прилагат иновативни модели и проекти за развитие на селското стопанство, както и за иновативния потенциал, който осигурява необходимите финансови и материални ресурси и работна сила за постигане на поставените цели.

В резултат на продължителното прилагане на иновативни практики в селското стопанство на различни йерархични нива се формират иновативни процеси, благодарение на които селскостопанските предприятия имат възможност да прилагат резултатите, постигнати чрез научно-развойна дейност. Иновациите могат да бъдат въвеждани под формата на нови растителни сортове и животински породи, нови или подобрени храни и суровини, непознати до този момент технологии в растениевъдството и животновъдството, нови торове и средства за растителна и животинска защита, нови методи за лечение и профилактика на отглежданите селскостопански животни и птици. Необходимо е да подчертаем, че всяка иновация има свой жизнен цикъл (Commerzbank AG., 2011 №6. p. 36).

В обобщение на казаното от водещи икономисти смятаме, че управляването на иновативната дейност в селското стопанство изисква

най-напред да бъде посочена веригата от взаимосвързани етапи, чрез чиято последователна реализация една идея (иновация) се превръща в завършен иновативен продукт, така че нейното приложение, както и потреблението на този продукт да водят до постигането на желания стопански резултат.

Според автора при адаптирането на иновативния процес към сегашното равнище на развитие на селското стопанство би било най-уместно да бъдат разграничени шест етапа с оглед управляването на иновативната дейност (White, CatoJournal, 2010, vol.9., no.2).



Източник: *What Kind of Monetary Institutions Would a Free Market Deliver//London, CatoJournal. - 2010. - vol.9. - No.2*

Фигура 1. Етапи на иновативния процес при управляване на иновативните дейности в селското стопанство

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

Първият етап на иновативния процес в селското стопанство е концептуализацията, т.е. формирането на нови идеи, представи и сфери на изследователски интерес, чрез които да бъде създадена иновацията. Необходимо е, сред тях да бъдат избрани онези с най-голям потенциал за развитието на селското стопанство, системата за управление на селскостопанското производство и подобряване на социалното положение на населението.

Етапът на научноизследователска дейност се състои в създаване и моделиране на иновация и разработване на иновационен проект, за което е необходимо прилагането на чужд опит, обмен на научна и техническа информация, придобиване на патенти, сертификати и лицензи и извършване на съвместни научни изследвания.

Наличието на новосъздадена иновация поражда необходимост да бъдат осигурени средства за финансиране, да се осъществи инвестиционният процес, да бъдат привлечени инвеститори, да бъдат мобилизирани вътрешни ресурси и резерви за инвестиции в производството, както и да бъдат създадени инвестиционен проект и инвестиционна политика, които да се прилагат на различните управленски нива.

Разработването на иновация и наличието на финансови ресурси позволяват да започне работата по създаване на нови продукти в селскостопанското производство чрез използване на нови технологии, модернизация на производството и закупуване на нова техника. За този етап е характерно производството на иновативен продукт, при което се покриват определени икономически и социални критерии (напр. обем селскостопанска продукция, себестойност на единица продукция, производителност на труда и др.).

Необходимо е, произведените иновативни продукти да бъдат пласирани на вътрешния и чуждестранния пазар, за да удовлетворят нуждите на потребителите. Етапът на реализация включва намирането на пазари, проучване на търсенето от страна на контрагентите, разработване на ценова политика, доставка до потребителите, мониторинг на продажбите, както и оценка на конкурентоспособността на продукта.

Последният етап от иновативния процес е свързан с комерсиализацията на новия продукт, т.е. получаването на определен стопански

резултат и икономически ползи, измерени чрез добавената стойност на иновационния проект и постигнатата рентабилност.

Всеки от тези етапи има своята роля, чрез която допринася за осъществяване на иновативния процес, функционирането на системата от иновации в селското стопанство и постигане на желаните стопански резултати.

При управляването на иновативния процес е необходимо да бъде спазена следната последователност:

1) разработване на идеи, търсене на концепции, избор на конкретна насоченост на изследователската дейност; на този етап е най-важно да бъде разбрано, какви са потребностите на селскостопанския сектор от иновации; да се преценят възможностите за промени в използваните в селското стопанство технологии, да се анализира влиянието на различните икономически явления и да се предложат нови модели на развитие, да бъдат предложени и избрани идеи с висок потенциал, както и да се определи доколко е възможна тяхната реализация;

2) научноизследователски програми и създаване на проект; този етап включва подготовка на необходимата техническа документация; изготвяне на проект, регистрация за нужните патенти и сертификати, производство и тестване на прототипи;

3) привличането на инвестиции изисква да бъде изготвена инвестиционна политика; да се определи сумата на капитала, който ще бъде инвестиран, както и в какъв обем и под каква форма, при която ще бъде разпределен бюджетът на различните нива; да бъдат привлечени чужди инвестиции и използвани собствени средства;

4) реализация на научноизследователски и развойни проекти; на този етап се осъществява практическото прилагане на иновацията в производството и развитието на нови технологии и се организира производството на иновативния селскостопански продукт;

5) реализацията на иновативния продукт протича в зависимост от формите и йерархичните нива, чрез които се управлява иновативния процес, както и от потребителските нужди; изготвят се временни препоръки, инструкции и др., които впоследствие биват тествани в реални промишлени и селскостопански условия;

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

б) получаване на икономически изгоди – оценка и анализ на реализацията на иновативния продукт; последният етап включва оценка на създадения чрез нови технологии селскостопански продукт, като по този начин се определя ефективността на приложената иновация.

2. Анализ на иновациите в селското стопанство в Европа и Централна Азия

Устойчивото развитие на селското стопанство в Европа и Централна Азия набира скорост. С напредъка на науката и технологиите, една от перспективните иновативни области в селското стопанство с оглед устойчивото развитие на регионите, се увеличава използването на цифрови технологии и Интернет на нещата. Прилагането на такива технологии в контекста на стремежа към стабилно развитие прави възможно да бъдат задоволени нуждите на населението от храни, води до произвеждане на по-екологични продукти, разширяване на базата от природни ресурси в селскостопанския сектор, подпомага стопанската жизненост на селскостопанските предприятия, повишава качеството на живот на фермерите, горските стопани, рибарите, работниците и обществото като цяло.

Според прогнози на ООН до 2020 г. населението на земята ще достигне 9,1 млрд. души. За да бъдат покрити нуждите от храна на човечеството, количеството произведени храни трябва да нарасне най-малко с 70%. Тъй като вече бе доказано, че екстензивното земеделие не е в състояние да се справи с такива сериозни предизвикателства, единственото решение е въвеждането на иновативни решения в селскостопанския сектор, с които да се постигне нужното увеличение в производството на храни.

В наши дни постигането на устойчиво селскостопанско развитие в най-голяма степен зависи от следните иновативни технологии:

1. Електронни карти на нивите и градините, софтуер, улесняващ тяхното обработване. Благодарение на този метод може да бъде отбелязана съвсем точно всяка обработваема площ, както и разположението на всички обекти в близост до нея. За разлика от традиционните

карти електронните посочват характеристиките на земеделските обекти много по-ясно, като по този начин се улеснява планирането на производствените процеси. С помощта на електронните карти е много по-лесно да се изчисли точното количество необходими семена, торове и горива, както и да се планира по-добре последователността, в която да бъдат обработвани нивите и т.н.

2. Свръхпрецизен анализ на агрохимическите характеристики на почвите. Въпреки че селскостопанските предприятия разполагат с данни за характеристиките на почвите във всяка обработваема площ, тези данни често са твърде обобщени, а понякога и остарели. Чрез създаването на точни карти на почвите (в допълнение към електронните карти), в които са посочени множество параметри и характеристики на почвите, селскостопанските производители могат да използват максимално полезно всеки участък, тъй като имат възможност да преценят колко и какви торове биха били най-подходящи за дадена култура, както и да се съобразят с различните агро-климатични условия. Нещо повече, наличието на точни данни за състоянието на почвите е особено важно при подбора на култури и последователността на тяхното засяване.

3. Системи за навигация на селскостопанската техника. За разлика от техниката, използвана за навигация в транспорта, тези уреди не са предназначени да показват най-късия маршрут между две точки. Те позволяват на работниците, които управляват трактори и комбайни, да обработват по-добре нивите, като оставят минимални междуредия и улесняват управлението на машините в нивите нощем, при гъста мъгла или при висока запрашеност.

4. Системи за наблюдение на селскостопанските машини. Технологиата е сходна със системите за GPS проследяване в транспорта, които използват търговските фирми и компаниите, предоставящи различни комунални услуги, за да наблюдават дейността на шофьорите. При отглеждането на селскостопански култури обаче е по-важно да се следят количеството и качеството на свършената работа отколкото транспортните маршрути между различни точки. Системите за проследяване позволяват да бъдат отчетени редица специфични параметри – от обема изразходвано гориво за обработването на един хектар площ

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

до дълбочината на потапяне на плуговете при оран и поддържането на оптимална скорост при работа на комбайните.

Използването на цифрови технологии и Интернет на нещата за развиване на устойчиво земеделие в Европа и Централна Азия води до:

- установяване и спазване на естествени биологични цикли;
- промяна в начина на мислене както на производителите, така и на потребителите на селскостопанска продукция;
- предимство на качествените над количествените показатели;
- опазване и възстановяване на почвеното плодородие и природните ресурси;
- оптимизирано разходване на ресурсите на предприятията по отношение на тяхното количество и качество;
- ограничено използване на невъзобновяеми ресурси с тенденция към пълно прекратяване на тяхното използване;
- гарантиране на стабилни доходи за населението в селските райони;
- възможност за развиване на фермерска дейност на ниво семейство и общност;
- минимализиране на нанесените на околната среда щети в резултат от човешка дейност (Petrov, Economics of AIC, 2013, vol.2, p. 100).

Работата на Организацията по прехрана и земеделие към ООН (ФАО), която отговаря за развиването на устойчиво земеделие, е свързана с агро-екологичната индустрия, като един от акцентите е създаването на платформи за обмен на знания между отделните сектори и субекти. На местно ниво агро-екологичните подходи, практическите методи и свързаните с тях учебни програми са застъпени в учебните планове на земеделските училища като част от проектите за интегрирана борба със селскостопанските вредители. Тези дейности са насочени към укрепване капацитета за иновации в селското стопанство и разпространяване на знания за техния потенциал сред местните специалисти и малките земеделски производители.

Сериозно предизвикателство пред прилагането на иновации в селското стопанство е развиването на устойчиво производство, което все по-малко зависи от промените в климата. Последните пет години

бяха белязани от бързо повишаване на температурите в световен мащаб – един от основните проблеми, пред които са изправени специалистите. Особено внимание се обръща на работата в районите с оскъдни валежи и тези с преобладаващо градско население, където нивата на продоволствена сигурност са много ниски.

Процесът на прилагане на иновации в селскостопанския сектор в глобален мащаб има и своите политически аспекти. Един от тях е дисбалансът в световното развитие. Държавите с високи показатели по отношение на своето социално и икономическо развитие стават все по-богати в резултат от въвеждането на иновативни технологии, по-високата производителност на труда и използването на съвременни управленски подходи в селското стопанство. Най-бедните държави, от друга страна, са изправени пред многобройни проблеми по отношение на своята продоволствена сигурност, като с всяка изминала година ситуацията все повече се влошава. Донякъде това се дължи на специфичната демографска ситуация в тези страни – всички те спадат към държавите с втори тип възпроизводство и значителен естествен прираст на населението, в резултат на което продоволствената сигурност е силно затруднена. Типичен пример е Таджикистан – страната с най-ниско равнище на продоволствена сигурност сред държавите в Европа и Централна Азия.

Налице са съществени разлики в темповете, с които иновациите навлизат в селското стопанство в страните в Европа и Централна Азия. Това се дължи най-вече на различните селскостопански политики, които провеждат отделните държави, на техните агроклиматични характеристики, традициите в селското стопанство, както и на промените, настъпващи на световния пазар.

Някои развиващи се страни показват високи темпове на селскостопанско развитие през последните години. Те обаче са по-ниски от ръста и производителността в селското стопанство на страните с развити икономики.

Анализирайки развитието на селското стопанство в различните държави, би било интересно да сравним стойностите на техния БВП, процентния дял на селското стопанство в структурата на БВП, както и разходите за научно-развойна дейност (Таблица 1).

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

Таблица 1

Показатели за световно развитие: Структура на производството

	БВП (в млрд. щ. д.) през 2010 г.	БВП (в млрд. щ. д.) през 2018 г.	Дял на селското стопанство в БВП (%) през 2010 г.	Дял на селското стопанство в БВП (%) през 2018 г.	Разходи за научно-раз- война Дейност (% от БВП)
В световен мащаб	66 036.9	85 804.4	4	-	-
Европа и Цент- рална Азия	20 947.2	23 041.5	2	2	-
Беларус	58.7	59.7	9	6	0.59
Белгия	483.5	531.8	1	1	2.61
България	50.6	65.1	4	4	0.77
Чехия	207.5	245.2	2	2	1.79
Естония	19.5	30.3	3	2	1.32
Гърция	299.4	218.0	3	4	1.14
Казахстан	148.0	170.5	5	4	0.13
Полша	479.3	585.8	3	2	1.04
Румъния	166.2	239.65	5	4	0.50
Испания	1,431.6	1 426.2	2	3	1.21
Украйна	136.0	130.8	7	10	0.45
Узбекистан	39.3	50.5	18	29	0.19

Източник: <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>

Тези данни показват, че за по-голямата част от държавите в Европа и Централна Азия е налице значително подобрение в стойностите на показателите за социално-икономическо развитие през 2010 – 2018 г., както е видно от нарастването на техния БВП. Въпреки това е намалял дялът на селското стопанство в структурата на икономиката. За разлика от тях в страните с нисък или отрицателен ръст на БВП през анализирания период процентният дял на селското стопанство в БВП е нараснал (Узбекистан, Украйна, Гърция, Испания).

Що се отнася до връзката между ръста на икономиката и разходите за научноизследователска дейност, резултатите напълно отговарят на очакванията. В държавите с високи разходи за научна дейност е отчетено по-добро социално-икономическо развитие.

Политическите процеси оказват съществено влияние върху състоянието на иновациите в сектора на селското стопанство. Развиващите се страни често приемат ролята на жертви и търсят помощ от

страните с развити икономики. В сътрудничество с организации като ФАО, Световната банка и др. най-напредналите държави полагат сериозни усилия, за да подпомогнат най-уязвимите държави да прилагат съвременни технологии в своето селско стопанство. Достатъчно е да споменем Зелената революция, в резултат на която немалко развиващи се държави успяха значително да увеличат своята селскостопанска производителност и получените добиви.

Въпреки това държавите с най-развити икономики не са склонни да изхранват населението на най-слабо развитите. Те оказват помощ, при условие че развиващите се държави имат готовност и желание да прилагат планове за устойчиво развитие, вместо само да изразходват средства (Shubravska, Moldovan, Paskhaver, 2012).

За да бъдат прилагани иновативни технологии за устойчиво селскостопанско развитие в Европа и Централна Азия, е необходимо да бъдат изпълнени следните задачи:

- развиване на ефективна държавна политика и създаване на законодателна рамка и нормативни документи за развитие на селскостопанския сектор;

- насърчаване на иновациите в сферата на научноизследователската и развойната дейност и разпространяване на натрупания опит;

- увеличаване на публичните инвестиции под формата на научни изследвания, изготвяне на статистика, изпълнение на конкретни програми, отпускане на кредити и създаване на условия за развиване на селскостопански дейности, които генерират доходи за производителите;

- насърчаване дейността на малките и семейните ферми, защита на правата и гарантиране на равнопоставеност за жените и младите хора в селските райони, така че да участват в запазването на биоразнообразието в тях, включително при отглеждането на традиционни и нови сортове култури и породи добитък;

- устойчиво използване на природните ресурси, спазвайки агро-екологичните принципи;

- отчитане на агро-екологичния потенциал за адаптиране към климатичните промени и увеличаване на устойчивостта спрямо тях;

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА...

- осигуряване на достъп за малките и семейните ферми до природните ресурси и адаптиране на социалните пазари чрез агроекология.

За да бъде постигната основната цел на устойчивото развитие, както и разрешаването на проблема с изхранването на населението, е необходимо непрекъснато да се следи ръста на производителността, тъй като той е считан за най-важния показател за устойчиво развитие. Именно увеличената производителност на труда в селскостопанския сектор е онова, което може да разреши проблемите, свързани с осигуряването на достатъчно храна за населението, и да подобри продоволствената сигурност.

Немислимо е да бъде постигната по-висока ефективност без внедряване на технологии и производствени практики, които водят до получаване на повече продукция от използваните ресурси, т.е. до по-висока обща факторна производителност (ОФП).

Общата факторна производителност се измерва чрез съотношението между селскостопанската продукция (брутният добив от отглеждането на култури и добитък) и използваните ресурси (земя, труд, торове, семена, машини, животни). ОФП показва, по какъв начин се променя ефективността, с която изразходването на ресурси води до постигане на определени резултати. Производителите, правителствата и селскостопанските субекти, които възприемат този подход, се интересуват не само от произвеждането на селскостопански продукти, но и от по-ефективното използване на ресурсите чрез внедряване в производството на усъвършенствани продукти, технологии и практики, т.е. иновативни дейности. Проучването на Глобалния фактор на производителността е най-добрият начин да бъде установено къде в селскостопанските системи е необходимо да се направят подобрения, какви инвестиционни решения да бъдат взети и кои политики работят в посока развиване на по-устойчиво селско стопанство с по-висока производителност.

Постигането на по-добри показатели на ОФП е възможно чрез внедряване на иновации, които водят до получаването на по-високи добиви и отглеждането на сортове, които са по-устойчиви на вредители,

суша и продължителни дъждове. Разрастващият се сектор на биоинновациите включва прецизното използване на микроорганизми (бактерии и гъби), така че селскостопанските производители да получават по-големи добиви от единица земеделска площ. Микроорганизмите се използват за опазване на културите при продължително засушаване и за защита от вредители. Показателите на общата факторна производителност могат да бъдат повишени и чрез прилагането на практики и знания, които водят до използването на по-ефективни методи на култивиране, както и чрез селскостопанска техника, с която благодарение на прецизни данни и съвременни информационни технологии, торенето, поливането и защитата на насажденията от вредители дават по-добри резултати.

В сектора на животновъдството ОФП може да бъде повишена чрез селекцията на животни с по-добри генетични характеристики, както и чрез използване на ваксини и висококачествени фуражи с по-добра хранителна стойност на единица обем. В горското стопанство насаждането на генетично подобрени видове води до по-бърз растеж на видовете и получаването на повече продукция от едно дърво.

Достъпът на фермерите и производителите, независимо от обема на развиваната от тях дейност, до най-добрите иновативни технологии и обучаването им по отношение на съществуващите добри практики в отрасъла ще доведат до по-висока ОФП и ще ограничат вредите, нанасяни върху почвите, водите и въздуха, като едновременно с това ще доведат до по-ефективно използване на труда в селското стопанство, за което е характерен недостиг на работна ръка.

Превръщайки се в основна цел на провежданите политики, стремежът към по-висока производителност може да ускори икономическия ръст и да увеличи генерираните приходи. Нарасналата производителност ще позволи на работниците да произвеждат повече в по-кратки срокове, като по този начин ще бъдат освободени труд и капитал, които да се инвестират в други отрасли за производството на повече или разнообразни стоки и услуги.

Заклучение

Направеният анализ на въвеждането на иновативни технологии с цел гарантиране устойчивото развитие на селското стопанство в Европа и Централна Азия показва, че съществуват определени фактори, които възпрепятстват прехода към устойчив растеж чрез иновации в селскостопанския сектор. Налице са значителни разлики в темповете, с които се развива селското стопанство в Европа и Централна Азия. Основен фактор за развитието на селското стопанство в региона е въвеждането на иновации и нарастването на производителността, които да гарантират създаването на по-производителни, ефективни и устойчиви иновативни екосистеми в отрасъла с цел задоволяване бъдещите потребности на населението от храни.

Използвани източници

CoMmerzbank: Aussenhandels Blatter/ZBonn, Commerzbank AG. - 2011. - № 6. -314 p.

Drewnowski, A. and I. Kawachi. (2015). Diets and Health: How Food Decisions Are Shaped by Biology, Economics, Geography, and Social Interactions. Big data, 2015.

European Union: facts and commentaries / editor-in-chief - Borko J.A./Association of European Research. – 2012. – issue 66. – P. 15-20.

Innovation in family farms in Europe and Central Asia. ECA / 39/15/2. Document of the 39th session of the European Commission for Agriculture, 22-23 September 2015, Budapest, Hungary. - Electronic resource - Access mode - <http://www.fao.org/3/a-mo296r.pdf> FAO. (2015b).).

Innovative transformations of the agricultural sector of the economy: [monograph] / [O. V. Shubravska, L. V. Moldovan, B. J. Paskhaver, etc.]; in a row. Doctor of Economics. OV Shubravskaya's Sciences;

NAS of Ukraine, Institute of Economics. and predicted. - K., 2012. - 496 p.

Petrov, V. M. (2013). Technical support of innovative technologies in crop production / VM Petrov // Economics of agriculture. № 2. - P. 100.

Samuelson, P. A. Nordhaus W. D. Microeconomics. (2011). USA: McGRAW-HILL COMPANY, 658 p.

Website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations, last access on 24.09.2019 www.fao.org/3/a-aq078e.pdf

Website of the Worldbank, last access on 27.09.2019
<http://wdi.worldbank.org/table/4.2>

White, L. H. (2010). What Kind of Monetary Institutions Would a Free Market De-liver//London, CatoJournal. vol.9. - No.2.

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

БИЗНЕС управление 4/2019

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ



4/2019

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Красимир Шишманов – главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Никола Янков – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Иван Марчевски, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Ирена Емилова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Силвия Костова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Александру Неделеа – Университет „Стефан Велики“, Сучава, Румъния

Дмитрий Владимирович Чистов, – ФГОБУ ВПО Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия

Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Махмуд Ел Батран – Университет Кайро, Кайро, Египет

Наталья Борисовна Голованова – Московски технологически университет, Москва, Русия

Татяна Викторовна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Тадиа Джукич —Университет в Ниш, Ниш, Сърбия

Ян Тадеуш Дуда – АГН Университет за наука и технологии, Краков, Полша

Виктор Чужиков – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев, Украйна

Стилов редактор – Анка Танева

Превод на английски език – ст. преп. Цветана Шенкова,

ст. преп. Даниела Стоилова, ст. преп. Иванка Борисова

Превод на руски език – ст. преп. Ирина Иванова

Технически секретар – ас. Живка Тананеева

Отпечатването на списанието за 2019 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд "Научни изследвания" - НП 07/58, съгласно Договор КП-06-НП/36 от 12.12.2018, по конкурс "Българска научна периодика - 2018 г."

Дадено за печат на 28.11.2019 г., излязло от печат на 05.12.2019 г.,
формат 70x100/16, тираж 100

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,

ул. „Ем. Чакаров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Градево“ 24

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ теория

САМОСТОЯТЕЛНО И ЕКИПНО ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ В МСП В МАКЕДОНИЯ

Доц. д-р Снежана Христова

Доц. д-р Димитър Ковачевски

Ивона Милева 5

МАРКЕТИНГ

СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОДАЖБИТЕ

Доц. д-р Ваня Григорова 26

МЕНИДЖМЪНТ практика

СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ НА СВЕТОВНИТЕ ПАЗАРИ

Проф. д-р ик. н. Татяна Викторовна Орехова

Ярослав Сергийович Тертичний 43

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВА ВРЪЗКА МЕЖДУ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПАЗАРА НА ТРУДА

Д-р Ангел Г. Ангелов 58

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА И ЦЕНТРАЛНА АЗИЯ

Докторант Ярослав Валерийович Коровий 77